

K čemu mi to bude? aneb Milý Pepíčku ...¹

Jindřich Bečvář

S otázkou *K čemu mi to bude?* se dnes setkávají učitelé našich základních, středních, ale i vysokých škol čím dál častěji. Kladou ji v té či oné podobě žáci, studenti, jejich rodiče, objevuje se v rozhlase, v televizi, v tisku, i ve více méně specializovaných časopisech. Někdy je míněna zcela vážně, někdy trochu poťouchle, někdy je dokonce kladena jako razantní provokace. Bývá rovněž užívána k „likvidaci“ těch učitelů, kteří si i v dnešní době dovolí vyžadovat, aby se žáci a studenti ve škole poctivě vzdělávali, vychovávali, něco znali a uměli.²

Otázka *K čemu mi to bude?* se objevuje v mnoha konkrétních podobách. *Proč se mám učit řešit kvadratickou rovnici? Proč mám vědět, že Božena Němcová napsala Babičku? A proč mám vůbec vědět, že byla nějaká Božena Němcová, v kterém století žila a čím se zabývala? K čemu mi to bude? Proč se mám učit, kdo byl Karel IV., kdy žil, co vykonal a o co se snažil? Proč mám vědět, kdy byly první a druhá světová válka, jaké státy s námi sousedí, jaké je hlavní město Rakouska, jak dochází k zatmění Slunce a Měsíce, co říká gravitační zákon a co je krásnoočko zelené? K čemu mi to všechno bude? Proč mám jako maturant gymnázia vědět, jak se správně píše slova gymnázium a klasifikace?³ Proč mám znát Pythagorovu větu, Archimédův zákon, chemický vzorec vody? Proč se mám naučit nazpaměť báseň Maryčka Magdonova? A proč se mám vůbec učit nějakou báseň? K čemu mi taková „obrovská vědomostní zátěž“ v životě bude?*

Otázkami, k čemu to žákům, resp. studentům bude, velmi často šermují různí reformátoři a demagogicky vyžadují okamžitou a přesnou odpověď na zcela konkrétně formulovanou otázku, např. *K čemu v životě potřebujeme kvadratickou rovnici?⁴ K čemu potřebujeme v životě znát chemický vzorec vody? Potřebujeme to vědět při pití?*

Odpovědět na otázku, k čemu budeme v životě potřebovat tu či onu izolovanou vědomost nebo dovednost, není dost dobře možné. Rozpaky, do nichž je tázaný učitel takovouto otázkou přiveden, jsou okamžitě tazatelem chápány jako odpověď: *K ničemu ti to nebude! My učitelé tě jenom ve škole takovými to naprosto zbytečnými věcmi trápíme, mučíme, stresujeme atd. A navíc z toho máme perverzní potěšení, že tě můžeme takto deptat.* Vzniklá situace je chápána jako dostatečný důvod, jako pádný argument, proč ve škole neprobírat kvadratickou rovnici, algoritmus dělení, Archimédův zákon, Boženu Němcovou, chemické reakce či cokoliv jiného, zejména to, co se tazatel nelíbí. A proto pryč se znalostmi, vědomostmi, dovednostmi, vždyť to přece v životě vůbec k ničemu nepotřebujeme! Naše

¹ Podpořeno projektem *Podpora technických a přírodovědných oborů* Operačního programu *Vzdělávání pro konkurenceschopnost* (CZ.1.07/4.2.00/06.0005).

² Slova *znát, umět* jsou dnes **zapovězena**, nesmí se objevit ve školních vzdělávacích programech a obdobných materiálech. Zdá se, že je žádoucí, aby vstoupilo do obecného povědomí, že učitelé nemají právo vyžadovat, aby jejich žáci a studenti něco znali a uměli, a že podle současného pojetí **škola dnes již nemá být místem, kde by se naše mládež měla něco naučit**. Tak pravil reformátor!

³ Autor tohoto článku se nedávno na vysoké škole setkal s absolventem gymnázia, který psal *gimnázium, klasifikace, archimédes* atd. Se studenty obdobných kvalit se na vysokých školách setkáváme v poslední době velmi často.

⁴ Tazatel si přitom většinou vybere oblast, s níž měl sám ve škole problémy, a svým způsobem si tak po letech odreaguje své staré komplexy (tzv. *Minderwertigkeitskomplex*).

veřejnost je již řadu let mediálně masírována právě takovými „logickými“ vývody. A na střední (vysoké) školy přichází každým rokem větší počet absolventů základních (středních) škol nepoznamenaných znalostmi, dovednostmi a pracovními návyky, které dříve bývaly samozřejmostí.

Pokusme se zamyslet hlouběji nad smyslem výše formulovaných otázek a nad možnými reakcemi učitele. Pokusme se na otázku *K čemu mi to bude?* dát možné odpovědi či spíše nastítnit vhodné repliky.

Učitel může problém uchopit z druhé strany a říci asi toto.

Opravdu nevím, Pepíčku, k čemu ti v životě bude to, co se nyní ve škole učíme. Mohu ti však zodpovědně sdělit, že když se to nenaučíš a když to umět nebudeš, **nebude ti to k ničemu**. Jinými slovy: cokoliv se naučíme, může se nám v životě hodit, a to, co se nenaučíme (ve škole nebo kdekoliv jinde), nám může v důležitých okamžicích citelně chybět. Čím více toho známe a umíme, tím více možností a příležitostí se nám v životě otevírá, tím širší uplatnění můžeme mít. To, že něco potřebujeme umět a neumíme to, můžeme zjistit poměrně pozdě, v době, kdy už není náprava možná, kdy už se prohospořávaný čas získat nedá.

Učitel však může svoji odpověď rozvést a reagovat obšírněji.

Buď tak hodný, milý Pepíčku, a přines mi zítra podrobný seznam toho, co budeš v příštích šedesáti letech svého života všechno dělat. Kde budeš bydlet, kde budeš zaměstnán, jakou práci budeš celá ta dlouhá léta vykonávat, jaké budou tvé veškeré pracovní povinnosti, jak budeš trávit volný čas, kam budeš jezdit na dovolenou, jakou budeš mít rodinu, co budou dělat tvoje děti a vnoučata, jaké budou jejich zájmy, zda budou studovat a jaký obor, zda jim budeš chtít pomáhat, zda s nimi budeš chtít hovořit, zda budou oni chtít mluvit s tebou a o čem a tak dále atd. Hlavně mi napiš, v jakých situacích se kdy v životě ocitneš. Teprve potom, až se toto všechno od tebe dozvím, ti budu moci sdělit, co se ti bude v životě hodit z toho, co se dnes učíme. Jinak na tvou otázku nelze rozumným způsobem odpovědět.

Předchozí odpověď je značně ironická. Zhruba totéž lze říci i jinými slovy.

Milý Pepíčku, musíš si uvědomit, že dnes vůbec netušíš, co tě v životě potká, co budeš a co nebudeš v životě potřebovat. Mám-li dnes s sebou deštník, hodí se mi, když prší. Neprší-li, nosil jsem jej celý den zbytečně. Mám-li v autě hasicí přístroj, budu jej potřebovat, pokud auto začne hořet. Nesetkám-li se s požárem, nepoužiji jej, je zbytečný. A protože nevím, co nastane, co se přihodí, hasicí přístroj raději vozím. Navštěvoval-li jsem kurzy sebeobrany, budou mi k ničemu, když mě nikdo nepřepadne. Nemám-li elementární znalosti o první pomoci, nezachráním patrně život svých blízkých při případné havárii. Neumím-li plavat, mohu se utopit i ve zcela banálních situacích. Nenaučím-li se cizí jazyk, nebudu moci využít řadu možností, které se mi třeba v životě naskytnou. Nebudu-li umět matematiku a základy přírodních věd, uzavírám si mnohé cesty, kterými bych se mohl v životě dát (existuje veliké spektrum pracovních míst, kde jsou tyto dovednosti nutným předpokladem, např. všechny technické profese).

Pokud by před sebou měl učitel inteligentnější studenty a chtěl pojmout svoji odpověď více filozoficky, mohl by se zmínit např. o Karlu Raimondu Popperovi (1902–1994), významném filozofovi 20. století, a připomenout některé jeho myšlenky: *budoucnost je otevřená, do značné míry nepředikovatelná*. Nevíme, kam se bude ubírat svět, jak se bude vyvíjet celá naše společnost. Vývoj společnosti pochopitelně podstatně ovlivňuje osudy všech jedinců, kteří do ní patří, nikdo z nás nemůže s jistotou říci, co ho v životě čeká, co ho potká.

Podle K. R. Poppera je *život řešení problémů*.⁵ Nevíme však, jaké problémy před nás budoucnost postaví. Proto je rozumné se snažit být všestranně připraveni.⁶ Otázka, k čemu mi to bude, není zodpověditelná, protože nevíme, co bude, protože budoucnost neznáme.

Jiná možnost odpovědi je rovněž ironická.

Milý Pepičku, ve škole se učíš rozmanité věci, s mnohými se budeš v životě při různých příležitostech – a často zcela nečekaně – setkávat. Nebudeš-li vědět nic o kvadratické rovnici, budeš-li připisovat napsání *Babičky* Karlu IV., druhou světovou válku řadit do 19. století, Itálii mezi naše sousedy, gravitační zákon do psychologie, připíšeš-li kosinovou větu Janu Sladkému Kozinovi⁷ atd., budeš mnoha lidmi hodnocen jako primitiv.⁸ A úroveň svých znalostí si mimoděk vybereš společností, v níž se budeš moci pohybovat, společnost obdobných „vzdělanců“. Záleží jen na tobě, do jaké společenské vrstvy chceš patřit, mezi jakými lidmi se chceš pohybovat, jaký respekt chceš v té či oné společnosti mít.

Učitel by měl umět se svými žáky a studenty upřímně a přátelsky pohovořit a sdělit jim některé své životní zkušenosti (pozitivní i negativní), třeba takto.

Studoval jsem s chutí matematiku a fyziku, chtěl jsem být učitelem těchto dvou předmětů. To se mi opravdu splnilo. A protože jsem se ve škole také dobře naučil mateřskému jazyku a hodně jsem četl, měl jsem velkou slovní zásobu, dobře jsem se vyjadřoval, stručně a jasně formuloval myšlenky, úspěšně jsem se uplatnil i jako autor učebnic a redaktor odborného časopisu. A právě jako redaktor jsem pak jezdil do německy mluvících zemí, protože jsem se ještě ve škole naučil výborně německy. Získal jsem podstatně širší uplatnění, než jsem kdy očekával, využil jsem toho, že jsem více věcí dobře uměl. Do dalších zemí jsem však jako redaktor jezdit nemohl, protože jsem se nenaučil další jazyky, zejména angličtinu. Mrzelo mě to, uvědomil jsem si, že jsem v mládí hodně času promarnil. Při zaměstnání a rodině se dvěma dětmi se to dohnat již nedalo.⁹

Vytrhnout z kontextu jednu dílčí věc a ptát se, k čemu ji v životě budeme potřebovat, je nesmyslné a demagogické. Nedávno jsem viděl v televizi trénink fotbalistů. Dělalí kliky, shyby, kotrmelce a řadu dalších podivných cviků, které vůbec neumím pojmenovat. Proč se nikdo neptá trenéra, z jakého důvodu nutí své svěřence při každém tréninku tyto podivnosti provádět, ačkoliv je při fotbalovém zápase nepoužijí? Nikdy jsem při zápase neviděl fotbalisty dělat na hřišti shyby a kliky. Každý však patrně chápe, že při tréninku fotbalisté posilují nejrůznější svaly, získávají sílu, hbitost, rychlost, vytrvalost, rozvíjejí pohotovost reakce atd.; často hovoříme o formě, fyzice, kondici apod. Ještě jsem se nesešel s otázkou, k čemu potřebují fotbalisté provádět při tréninku všechny ty cviky, k čemu jim to bude. Položit takovou stupidní otázku snad opravdu ještě nikoho nenapadlo. Přesto je to otázka obdobného charakteru jako ta, proč se ve škole učíme vyjmenovaná slova, hlavní města evropských zemí,

⁵ K. R. Popper: *Život je řešení problémů*, Mladá fronta, Praha 1998; K. R. Popper: *Věčné hledání. Intelektuální autobiografie*, Vesmír, Prostor, Oikoyomenh, Praha 1995; K. R. Popper, K. Lorenz: *Budoucnost je otevřená*, Vyšehrad, Praha 1997.

⁶ Lze připomenout i známou myšlenku: *šťěstí přeje připravenému*.

⁷ Připomeňme známé znění Kozinovy věty: *Logaritme, Logaritme, toho bohda nebude, aby český král ponořený do kapaliny byl nadlehčován silou, která se rovná součtu čtverců nad oběma odvěsnami*. Takovoto vykonstruované legrácky dob minulých se dnes stávají smutnou skutečností, každodenní školní realitou.

⁸ A musím ti ještě vysvětlit, milý Pepičku, že slovo *primitiv* lze nahradit slovy obdobného významu, z nichž některá patrně znáš: hlupák, blbec, pitomec, ignorant, demont, vygumovaná hlava, dutohlav, tupec, trouba, kretén, debil, imbecil, idiot, chudák, duševní ubožák, zbedněnec, nevzdělanec, omezenec, vypatlanec, tele, vůl, osel, boží hovádko, hovado apod.

⁹ Učitel může tímto způsobem sám sebe uvést na jedné straně jako *příklad*, na druhé jako *odstrašující příklad*. U studentů může výrazně „zabodovat“ svou upřímností a nadhledem.

procenta, trojčlenku atd. Tak jako fotbalisté rozvíjejí při tréninku zejména své fyzické dovednosti (ale i fotbalové „myšlení“), snaží se učitelé ve škole všestranně pěstovat *rozumové schopnosti* svých žáků a studentů, utvářet jejich pracovní návyky, posilovat jejich paměť, otevírat jim cesty do jednotlivých sfér života společnosti, rozšiřovat ve všech směrech jejich obzory. Stručně řečeno, škola má všestranně rozvíjet ducha (a při tělocviku i tělo) a morálně volní vlastnosti.

Výše uvedený příběh lze využít i jinak. Fotbalový trénink se totiž koná pravidelně, stejné průpravné cviky a stejné prvky fotbalové hry fotbalisté opakují (s mírnými modifikacemi) soustavně, po celá léta své aktivní sportovní dráhy.¹⁰ Je to dřina, je to řehole, je to dril.¹¹ A právě takováto soustavná a tvrdá práce přináší výsledky a úspěch. Nikoho ještě nenapadlo vychovat budoucí fotbalové reprezentanty tak, že místo pravidelných tréninků se budou čas od času dívat na internet, kde lze nalézt pravidla fotbalu, zhlédnout jak celá utkání, tak zajímavé okamžiky různých zápasů. Řada školských reformátorů a jiných veleduchů se však právě touto cestou snaží reformovat školu a vzdělávání. Odstranit ze školy procvičování jednotlivých dovedností (hanlivě označované jako dril), likvidovat výcvik paměti (pryč s faktografií, učením se básní apod.), vymýtit soustavnost, ukázněnost, cílevědomost, budování pracovních návyků. Své konání zdůvodňují demagogickým způsobem. Proč máme děti ve škole učit psát do písanek, když budou psát jen na klávesnici počítače?¹² Proč máme učit děti počítat, když mají kalkulačky? Proč mají znát hlavní města evropských zemí, když si je najdou na internetu? Proč máme procvičovat pravopis a psát diktáty, když můžeme kdykoliv použít slovník, pravidla pravopisu, internet, korektor příslušného editoru? Proč se vůbec máme učit nějaká fakta a rozvíjet nějaké dovednosti? Odpověď je poměrně jednoduchá. Nenaučíš-li se, milý Pepíčku, ty či ony dovednosti, předběhnou tě všichni, kteří se je naučili. Představ si, jak asi dopadne fotbalový zápas, když hráči jednoho mužstva budou při hře listovat v pravidlech fotbalu a čas od času odbíhat ze hry podívat se na internet, co mají v dané situaci dělat. Jsou-li hráči druhého mužstva vychováni „klasickým způsobem“, je jasné, jak zápas dopadne. Představ si ještě, že ležíš na operačním stole a chirurg nepoznamenaný znalostmi a dovednostmi každou chvíli odbíhá vyhledat si na internetu návod na další krok, kterým operace pokračuje, a obrázek nástroje, který k němu potřebuje. Nikdo z nás by patrně nechtěl být takto operován. Skutečné dovednosti je třeba získávat důkladným, dlouhodobým nácvikem a je třeba udržovat je v aktivní podobě, aby se vůbec dalo o dovednostech mluvit. Žádnou dovednost, milý Pepíčku, nezískáš tím, že se pouze podíváš do slovníku, encyklopedie nebo na internet.

Milý Pepíčku, nakonec je třeba se zmínit ještě o jedné velmi důležité věci. Znalosti, a dovednosti, které člověk získá, mu přinášejí uspokojení a radost, výrazným způsobem mu obohacují život. Dávají člověku dobrý pocit z toho, že něco ví, něco zná a umí, že pochopil mnohé věci kolem sebe, že alespoň trochu rozumí světu, který ho obklopuje. Vzděláváním člověk získává větší rozhled, jistý pocit sebedůvěry a určité sebevědomí. Nevzdělaní lidé jsou ochuzeni o mnoho krásného, co na světě existuje. Bohužel, ve věku, v němž se nyní nacházíš, si tento aspekt ještě nemůžeš dostatečně jasně uvědomovat a snad jej ani nepovažuješ za tak důležitý. To se však časem může zcela zásadně změnit a patrně i změní.

¹⁰ Mnozí trénují poměrně intenzivně i později, aby si udrželi dobrou kondici.

¹¹ Trénink sportovců, soustavná cvičení hudebníků, zkoušky herců, tanečnicků, zpěváků atd. – to je neustálé opakování, pilování a vybrušování jednotlivostí a jejich skládání do harmonického celku. Populárně se říká, že trénují, resp. cvičí až do zblbnutí. Tak to však musí být, jinak se kvalitní výsledek nedostaví.

¹² Četl jsem v tisku o mladé doktorandce pedagogické fakulty, která propaguje likvidaci psacího písma a vyvíjí jakési zjednodušené znaky, slyšel jsem o učitelce na základní škole, která děti učí psát pouze tiskacím písmem.

Poznámka na okraj. Autor tohoto textu se nedomnívá, že vše, co se na jednotlivých školách učí a co někteří učitelé od svých žáků a studentů někdy vyžadují a v jaké podobě, je rozumné. To je však jiný problém, problém kvality a úrovně škol, ředitelů a učitelů. Otázkami, co a jak učit a naučit, v jakém sledu a v jakých souvislostech, se v našich zemích již od druhé poloviny 19. století zabývali rutinovaní odborníci se širokým rozhledem a obrovskou pedagogickou zkušeností. Současná reforma zaúkolovala zodpovězením těchto otázek jednotlivé školy; na mnoha z nich byli pak řešením takovýchto problémů pověřeni nejmladší učitelé, kteří ještě nemají a nemohou mít ani širší odborný rozhled ani větší pedagogickou zkušenost. A o tom, co je rozumné a nerozumné vyučovat v matematice, jakým způsobem a v jakých souvislostech, a proč se probírají některá témata (algoritmus dělení, procenta, kvadratická rovnice apod.) snad někdy příště.